

»Prvi slovenski ženski časopis«

»Prva ženska, ki ...«, »prvi ženski časopis, ki ...«, »prvo žensko društvo, ki ...« – O njih pripoveduje žensko gibanje, zgodovina ženskega gibanja, zgodovino pisje ženskega gibanja. Služijo za orientacijo, predstavljajo začetek, utemeljujejo in predstavljajo jih kot posebnosti, dosežke, pridobitve. Neguje se spomin nanje, posvečene so jim spominske svečanosti in obeležene so njihove obletnice.¹ V nasprotju s tem pa so »druga ženska, ki ...«, »drugi ženski časopis, ki ...«, »drugo žensko društvo, ki ...« komajda omembe in spomina vredni. Ta pristop je rezultat in izraz zgodovino pisja, ki slavi izvore in iz njih izpeljuje genealogije in ni nobena posebnost zgodovino pisja ženskega gibanja.

Oznaka *Slovenka* kot tudi njen opis »prvi slovenski ženski časopis« se ravna po obrazcu, ki pozna več različic: »prvi slovenski ženski list«,² »prvi slovenski ženski list *Slovenka*«,³ »*Slovenka*, prvi ženski list«,⁴ »prva slovenska ženska revija – *Slovenka*«,⁵ »*Slovenka* – prvo 'glasilo slovenskega ženstva',⁶ »prvi naš ženski list *Slovenka*«,⁷ »prvi ženski list v Slovencih«,⁸ »prvi ženski časopis na Slovenskem«,⁹ »*Slovenka*, prvi ženski časopis s feminističnimi idejami«,¹⁰ »prvo žensko glasilo«,¹¹ »prvi slovenski časopis uredovan po ženskih«,¹²

»*Slovenk/a*/, glasil/o/ slovenskega ženskega gibanja na jugu«. ¹³ A o tem beremo tudi: »/P/ri nas prvi zavestno ženski čin«. ¹⁴ Kot tudi: »/P/rv/a/ samostojn/a/ manifestacij/a/ združenega hotenja naših tedanjih najnaprednejših žen«. ¹⁵

* Zahvaljujem se Avstrijski akademiji znanosti (Österreichische Akademie der Wissenschaften) za gmotno spodbudo mojemu delu v okviru programa DOC. Vesela sem svoje objave v reviji *Zgodovina za vse*, v kateri je bila v številki 2/1994 objavljena tudi razprava Petra Vodopivca *Kako so ženske na Slovenskem v 19. stoletju stopale v javno življenje, ki je bistveno in trajno vplivala na izbor teme moje disertacije*.

¹ Prim. Maria GREVER, *The Pantheon of Feminist Culture: Women's Movements and the Organization of Memory*, v: *Gender & History*, 9 (1997) 2, str. 364–374 (tu: 371).

² Janez KAJZER, *Prva urednica*, v: *Rodna gruda*, 44 (1997) 4, str. 32.

³ Marjeta NOVAK KAJZER, *Prva urednica je urejala Slovenko*, v: *Nedelo št. 9/2. III. 1997*, str. 12.

⁴ Nepodpisan prispevek, »*Slovenka*«, prvi ženski list ima za naš kulturni razvoj velik pomen, v: *Slovenski narod št. 124/3. VI. 1937*, str. 2.

⁵ Prim. naslov poglavja »Prva slovenska ženska revija – 'Slovenka'«, v: Mateja KUŠEJ, *Prve učiteljice, prve pisateljice – kdo jih še pozna?*, Celovec 1996, str. 54–80.

⁶ Erna MUSER, *Socialisti in komunisti ter boj Slovenk za enakopravnost*, v: *Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 7 (1967) 1–2, str. 191–211 (tu: 192).

⁷ Pavla HOČEVARJEVA, *Ivanka Klemenčičeva*, v: *Ženski svet*, 9 (1931) 3, str. 65–69 (tu: 65).

⁸ Prim. Marica BARTOLOVA, *Jubilej*, v: *Ženski svet*, 1 (1923) 4, str. 114 in nasl. (tu: 114).

Tri koordinate določajo razpravo o *prvem slovenskem ženskem časopisu*. Prvo bi poimenovala *spolna* komponenta. *Ženski* časopis – kaj to sploh pomeni? Časopis za ženske? Časopis žensk? Časopis žensk za ženske, s tematiko, ki zadeva ženske in jih zato zanima, ali bolje – ki bi jih morala zanimati? Časopis urednic, avtoric, bralk? Časopis ženske, feministične vsebine? Ali časopis, ki združuje nekaj, morda celo vse omenjene kriterije? Druga koordinata vpeljuje narodnostno dimenzijo – ne gre za katerikoli časopis, niti ne za katerikoli ženski časopis, temveč za *slovenski* ženski časopis. Ženski časopis, tiskan v slovenskem jeziku? Ženski časopis, izhajajoč *na* slovenskem ozemlju? Ali, kakor oznanja podnaslov *Slovenke*, ženski časopis, ki deluje kot »glasilo slovenskega ženstva«? Tretja koordinata ugotavlja čas, v katerem je izhajala *Slovenka*. Razpravi doda časoven, kronološki, nemara celo hierarhizirajoč pomen: to je »*prvi* slovenski ženski časopis«.

Razprave o *Slovenki* kot *prvem slovenskem ženskem časopisu* so v zadnjih sto letih pisali, razvijali in fiksirali, predstavljale pa so tudi predpostavke in pogoje za nadaljnje motive, ki so se vsi skupaj vklapljali v diskurze o ženskem gibanju, zgodovini ženskega gibanja in v vedno večji meri tudi v narodnostno zgodovinske diskurze o »prvi (Slovenki), ki ...« Morda o Marici Nadlišek (1867–1940), ki je prevzela funkcijo prve urednice *prvega slovenskega ženskega časopisa* in se od bralk tudi poslovila kot »prva slovenska urednica«. ¹⁶ Razprave o *prvem slovenskem ženskem časopisu* predstavljajo tudi okvir, v katerem se da govoriti o Danici, kakor je Elvira Dolinar (1870–1961) s psevdonimom podpisovala svoje objave v *Slovenki*, kot o »prvi slovenski feministki«. ¹⁷ »Ugled prve slovenske pisateljice« ¹⁸ naj bi si kmalu »*priporila*« Zofka Kveder (1878–1926), ki se je oglasila v drugem letniku *Slovenke*. Zofka Kveder naj bi med pripovednicami naglo »*osvojila osrednje mesto*«, ¹⁹ medtem ko naj bi se *prvi slovenski ženski časopis* v vedno večji meri razvijal v »*glasilo naše največje pisateljice*«. ²⁰ Ali nenazadnje razprave o *prvem slovenskem ženskem časopisu* ne predpostavljajo tudi razprave o »prvi poklicni slovenski žurnalistki«, ²¹ kar naj bi bila druga urednica *Slovenke* Ivanka Anžič Klemenčič (1876–1960)?

Prvi slovenski ženski časopis je s tem odprl prostor, ki je omogočil razpravo o »prvi slovenski urednici« ali o »prvi slovenski feministki«, »prvi slovenski pisateljici« ali »prvi slovenski poklicni žurnalistki«, vseeno pa ni pustil prostora

za pisanje o »drugem slovenskem ženskem časopisu«. Četrto stoletja po ukinitvi *Slovenke* je Minka Govekarjeva potožila: »/Š/e doslej (1926; op. NV) nimamo ženskega lista, ki bi bil enak tržaški *Slovenki*.« ²² Pa tudi konec 30. let je še vedno veljalo, da »*lista, ki bi se dal primerjati s Slovenko, kasneje nismo več imeli*«. ²³

Prvi slovenski ženski časopis je ostal nepozaben, neprimerljiv, edinstven in – brez naslednika. *Prvemu slovenskemu ženskem časopisu* so »(sledili; op. NV) listi, ki so skušali nadomestiti *Slovenko*«; ²⁴ nekateri gospodinjiski listi, ki so po-

⁹ Prim. Karmen ŠTULAR SOTOŠEK, *Žensko časopisje na Slovenskem. Vodnik po razstavi, Ljubljana 1997*, str. 6.

¹⁰ »[...] Slovenka, (The Slovene woman), the first women's magazine with feminist ideas [...]«. Vlasta JALUŠIČ, *Women in Interwar Slovenia*, v: Sabrina P. RAMET (Ed.), *Gender Politics in the Western Balkans. Women and Society in Yugoslavia and the Yugoslav Successor States*, Pennsylvania 1999, str. 51–66 (tu: 53).

¹¹ Z. P., *Ob razstavi slovenske ženske knjige*, v: *Žena in dom*, 8 (1937) 8, str. 316.

¹² T., »Slovenka«, v: *Slovenka*, 1 (1897) 2, str. 8.

¹³ Dragotin LONČAR, Gospa El. Gnauck-Kühnova o ženskem vprašanju, v: *Slovenka*, 4 (1900) 1, str. 4–8 (tu: 5).

¹⁴ HOČEVARJEVA, Ivanka Klemenčičeva, str. 66.

¹⁵ Marja BORŠNIKOVA, Marica Bartol-Nadlišek in njena »Slovenka«, v: *Razgledi*, 7 (1957) 1, str. 28–34 (tu: 33).

¹⁶ Prim. Márica (= Marica Nadlišek), *Spoštovanim sotrudnikom, sotrudnicam in čitateljem*, v: *Slovenka*, 3 (1899) 12, str. 607–609 (tu: 607). O »prvi slovenski urednici« glej tudi: KAJZER, Prva urednica. In NOVAK KAJZER, *Prva urednica je urejala Slovenko*.

¹⁷ Prim. Marja BORŠNIK ŠKERLAK, »Slovenka« pod uredništvom Marice Nadlišek Bartolove, v: *Slovenski jezik*, 3 (1940), str. 168–181, (tu: 179.) Marja BORŠNIKOVA, Marica Bartol-Nadlišek, str. 32; Vesna LESKOŠEK, *Zavrnjena tradicija. Ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940*, Ljubljana 2002, str. 152; ŠTULAR SOTOŠEK, *Žensko časopisje*, str. 16; Marijan ZLOBEC, *Vsa pogumna slovenska ženska peresa. Sto let slovenskega ženskega časopisja*, v: *Delo št. 54/7. III*, 1997, str. 8.

¹⁸ BORŠNIK ŠKERLAK, »Slovenka« pod uredništvom Marice Nadlišek Bartolove, str. 174. BORŠNIKOVA, Marica Bartol-Nadlišek, str. 31. O Zofki Kveder kot prvi pisateljici glej tudi: Marijan ZLOBEC, »Prva pisateljica«. Tako je Zofko Kveder, katere stoletnico rojstva bomo slavili aprila, imenoval njen dobri prijatelj Ivan Cankar, v: *Delo št. 62/16. III*, 1978, str. 7.

¹⁹ BORŠNIK ŠKERLAK, »Slovenka« pod uredništvom Marice Nadlišek Bartolove, str. 174.

²⁰ BORŠNIK ŠKERLAK, »Slovenka« pod uredništvom Marice Nadlišek Bartolove, str. 181; BORŠNIKOVA, Marica Bartol-Nadlišek, str. 32.

²¹ Marja BORŠNIK, *Vpliv okolja na ustvarjalno delo naših starejših književnic*, v: *Naša žena*, 5 (1946) 9, str. 221 in nasl. (tu: 222); HOČEVARJEVA, Ivanka Klemenčičeva, str. 66.

²² Minka GOVEKARJEVA, *Naše žensko časnikarstvo*, v: *Slovenska žena*, Ljubljana 1926, str. 202–223 (tu: 206).

²³ M.K., *Naši ženski listi*, v: *Jutro št. 253/29. X*, 1939, str. 11.

²⁴ Glej poglavje z naslovom »Listi, ki so skušali nadomestiti 'Slovenko'«, v: KUŠEJ, *Prve učiteljice*, str. 81–90.

manjkanje lastnega slovenskega ženskega glasila »le za silo zastopali.«²⁵ K njim prištevajo *Domačega prijatelja*,²⁶ »družinski list«,²⁷ ki ga je med letoma 1904 in 1915 sprva v Pragi in kasneje v Zagrebu urejala Zofka Kveder in je imel relativno veliko sodelavk.

Slovenki se ni mogla nič bolj približati niti *Slovenska gospodinja*, ki je od leta 1905 pod vodstvom Minke Govekarjeve (1874–1950) izhajala v Ljubljani.²⁸ Prav tako kot *Domači prijatelj* je tudi *Slovenska gospodinja* predstavljala reklamno akcijo nekega izdelovalca kavnega nadomestka in je do leta 1909 izhajala kot mesečna priloga *Našega lista*. Slovenska gospodinja »je prinašala članke in drobne vesti, spadajoče v delokrog gospodinje, matere, vzgojiteljice, poročala redno o ženskem društvenem delovanju, o zahtevah in uspehih ženstva doma in drugod ...«²⁹ List je zahvaljujoč urednici postal »dostojen ženski list«,³⁰ Pavla Hočvar pa ga je nekje celo označila za »drugi ženski list«³¹ po tržaški *Slovenki*.

Nadalje bi bilo treba omeniti *Našo gospodinjjo*,³² mesečno žensko prilogo časopisa *Slovenec*, *Slovensko ženo*³³ ali *Ženski list*³⁴ pod uredništvom Alojzije Štebi (1883–1956). Nobenemu izmed naštetih listov ni bilo dano doseči ugleda *Slovenke*, pa čeprav kot možni *drugi, tretji, četrti ali peti slovenski ženski časopis*. Zanimanja za stvaritev položaja *dr drugega slovenskega ženskega časopisa* skorajda ni bilo, zato se tega mesta tudi ne da enopomensko zasesti. O nekem *drugem slovenskem ženskem časopisu* ne more biti govora.

Slovenka: preveč interesov, premalo zanimanja?

Marca 1897 se je Mirka obrnila na »slovenske sestre«. Svoje videnje bodočih nalog je izrazila v pesmi:

»Sestram.

*Sodelujmo sestre drage
Za 'Slovenko' mlado dete;
Sodelujmo marno za njo
Vse, ki smo Slovenke vnete.*

*Saj je vsaki duši vzrastla
Cvetka nežne domišljije;
Marsikteri je podaril
Stvarnik, - cvetko poezije.*

*Da! okinčajmo 'Slovenko'...
Če so tudi cvetke male –*

*Vendar cvetka pri cvetici
Da nam kmalu vence zale.*

*Daj ji Ti povesti nežne;
Daj ji Ti novele krasne,
Ti romane, Ti opise
In Ti pesmi rajske-jasne.*

*Ljubav za 'Slovenko' mlado
Bode kmalu razcvetela,
In kot list deklet slovenskih
Bo - 'Slovenka' nam slovela!»³⁵*

S tem, ko je Mirka »slovenskim sestram« predložila njihovo odgovornost za nadaljnji obstoj lista, je tudi sama izpolnjevala svojo dolžnost. *Slovenka* sama ni zgolj »mlado dete« in s tem objekt sestrskih prizadevanj, sodelovanja, krašenja in oskrbovanja s slovenskimi teksti, ampak deluje tudi kot posrednica Mirkinega apela – pesem je vzeta iz nekaj tednov prej prvič izdanega »glasila slovenskega ženstva«. Poslanico nanovo ustanovljene priloge tržaškega dnevnika *Edinost* so s poudarkom ponovili: prihodnost »našega lista« je v rokah »našega ženstva«, uspeh bi bil ženstvu v čast, neuspeh pa v sramoto. To mnenje je zastopalo tudi uredništvo v eni izmed svojih prvih izjav:

»Evo Vam, mile sestre, drage Slovenke list, katerega ste si želele. Našo idejo so pozdravljali nekateri prisrčno, nekateri veselo, a drugi vsaj prijazno. In če se je tudi komu zdelo nepotrebna množitev slovenskega časopisja, /.../, spoznal je, da navzlic razmerno velikemu številu časopisov, utegne list koristiti prav mnogo, ako ga bode seveda naše ženstvo podpiralo in čitalo.

²⁵ GOVÉKARJEVA, *Naše žensko časnikarstvo*, str. 206.

²⁶ *Domači prijatelj*, (Prag/Zagreb) 1904–1915.

²⁷ GOVÉKARJEVA, *Naše žensko časnikarstvo*, str. 206.

²⁸ *Slovenska gospodinja*, (Ljubljana) 1905–1914.

²⁹ GOVÉKARJEVA, *Naše žensko časnikarstvo*, str. 207.

³⁰ P. (= Pavla) HOČVARJEVA, *Ženski tisk na razstavi slovenskega novinarstva*, v: *Ženski svet*, 15 (1937) 10, str. 230 in nasl. (tu: 230).

³¹ HOČVARJEVA, *Ženski tisk*, str. 230.

³² *Naša gospodinja*, (Ljubljana) 1910–1914. Njen podnaslov se je najprej glasil: »Glasilo slovenskih gospodinj in deklet«, kasneje pa: »Domoljubova priloga za gospodinjje«.

³³ *Slovenska žena. Glasilo slovenskih žen*, (Ljubljana) 1912–1913.

³⁴ *Ženski list. Glasilo slovenskega socialističnega ženstva*, (Ljubljana) 1913.

³⁵ Mirka (= Ljudmila Poljanec), *Sestram*, v: *Slovenka*, 1 (1897) 6, str. 1.

Nekateri dobro misleči in dobro hoteči rodoljubi in pisatelji izrekli so prav poštenim namenom svojo bojazen, da bode listu nedostajalo dobrih, v resnici kaj vrednih spisov. /.../ Nekateri so nam izrekli svoje pomislike radi naročnic. Ali moj Bog! Bi li ne bila sramota, da bi vse slovensko ženstvo /.../ ne moglo vzdrževati enega samega, tako cenene lista? /.../

*Vi vsi, ki soglašate z nami podpirajte nas, a ve Slovenke drage, pomislite, da ako bode list sijajno vspeval, bode vaša čast ako bode pa hiral... sramota.*³⁶

Prej navedena pesem in pravkar citirana programska izjava skicirata pričakovanja, ki so jih uredništvo in bralka ter sodelavka nalagali »milim sestram« in »dragim Slovenkam«: zanimanje za list, ki je bil ustvarjen posebej zanje, idejno in finančno podporo ter navsezadnje aktivno sodelovanje s pisanjem in pošiljanjem raznolikih prispevkov. Da se zavedajo ustvarjalnih možnosti, ki jih imajo na voljo, je od »dragih rodoljubk« zahtevala tudi Sava v drugi številki *Slovenke*, v tekstu, ki je nosil enak naslov kot časopis, v katerem je bil objavljen. Po tem, ko si je Sava v svojem tekstu predstavljala, kako bi lahko bralke (in pogosto tudi nebralke) novi ženski list sprejele (ali pa ne), je zaključila:

*»Dovolj! Ta prizor mi ostane nepozaben. Ne tuj, 'Slovenka'! [...] Uzrla pa sem mnogo prizorov iskrenih slovenskih dev, uzornih mater, ki so z veseljem, ponosom, radostjo in naudošenostjo vsprejele prvi tvoj pozdrav. Plamteče njih oko razodevalo mi je, da so imele 'Slovenko' - da so pripravljene skrbeti in delati v to, da postane list vreden svojih vrednih sestr. Da, drage rodoljubke na nas je, da si ga ustvarimo po svojih volji, po svojem ukusu - da si ga ustvarimo sebi v čast in v ponos svojemu rodu.*³⁷

V tem odstavku Sava spremeni nagovor iz »Slovenka«, ki jo skuša tolažeče ohrabriti v »drage rodoljubke«, ki jih pozove k sodelovanju. Primerljiv problem naslavljanja je Marica II, ki se je podpisala »v imenu slovenskega ženstva«,³⁸ rešila tako, da je izrecno nagovarjala tako »Slovenko« kot »Slovenke« – njen tekst posvečen drugemu letniku *Slovenke* ima naslov *'Slovenki' in Slovenkam za novo leto!* »Nam Slovenkam«, je spomnila Marica II, je preteklo leto prineslo tudi nekaj dobrega – »naše glasilo *Slovenka*«. ³⁹ Avtorica vedno znova tika »vrlo, ljubo Slovenko«, da bi na koncu pozvala »slovensko ženstvo«, v imenu ka-

terega se podpisuje: »*Slovensko ženstvo, ti pa se zberi okoli 'Slovenke', podpirajte [sic] jo gmotno in duševno!*«⁴⁰ In še enkrat preide na prvo osebo množine: »*Zavedajmo se ne samo svojih pravic, ampak izpolnimo i svoje dolžnosti!*«⁴¹

Kaj je torej *Slovenka*? Ime nekega ženskega lista? Morda oznaka osebe, na katero se list obrača, bralke in hkrati sodelavke? Narodno zavedni ženski ideal, ki se izraža s pomočjo *Slovenke*? Ali ideal, ki ga je treba oblikovati tudi in predvsem s pomočjo *Slovenke*? Ga ponovno formulirati? Ali reprezentirati? Mlado dete – in s tem skupen projekt? Ali sestra – »sестrica *Slovenka*«, ⁴² kot piše v enem prvih pisem bralk in tako ena izmed »nas«? Nagovarja *Slovenka* »slovensko ženstvo«? Ali se »slovensko ženstvo« obrača na *Slovenko*? Govori *Slovenka* kot »glasilo slovenskega ženstva«? Ali uporablja »slovensko ženstvo« *Slovenko* kot trobilo? Čast, ponos in uspeh? Ali sramota in neuspeh?

V spominih na *Slovenko* je vpadljivo predvsem nekaj: stalno povezovanje *Slovenke* z govorjenjem o *prvem slovenskem ženskem časopisu*. Kot »prvi ženski slovenski list«⁴³ so *Slovenko* primer-no poimenovali že v omenjeni uredniški izjavi in kot taka naj bi v prihodnjih letih nase sprejela nepregledno množico pričakovanj, nalog in želja. Okrog kompleksa »narodnega ozaveščanja« se je kazala raznolikost nalog in poslanstev, ki naj bi jih izpolnila *Slovenka*. Kot buditeljstvo se da opisati, kar so predvsem v začetku pripisovali »našemu listu«: »novi ženski list« naj bi »*vspodbudil se dremajoče in zaspane Slovenke*«, kot se je izrazila neka bralka: »*Širimo ta naš list, naj ne bo slovenske hiše, ki ne bi bila naročena na-nj.*« In razglasajoč topos o sramoti in časti, uspehu in neuspehu: »*Sramota bi bila za nas, ako bi list zaradi naše brezbržnosti ne vspeval!* /.../ *Na delo sestre, ker resnobni so dnevi!*«⁴⁴

³⁶ *Evo Vam, mile sestre, drage Slovenke...*, v: *Slovenka*, 1 (1897) 1, str. 1–3.

³⁷ Sava (= Marija Adamič), *Slovenka*, v: *Slovenka*, 1 (1897) 2, str. 1.

³⁸ *Márica II* (=Marica Strnad), »*Slovenki*« in *Slovenkam za novo leto!*, v: *Slovenka*, 2 (1898) 1, str. 2 in nasl. (tu: 3).

³⁹ *Márica II*, »*Slovenki*« in *Slovenkam*, str. 2.

⁴⁰ *Márica II*, »*Slovenki*« in *Slovenkam*, str. 3.

⁴¹ *Márica II*, »*Slovenki*« in *Slovenkam*, str. 3.

⁴² *Prim. Primorka v Istri, Iz Čičarije*, v: *Slovenka*, 1 (1897) 5, str. 11 in nasl. (tu: 12).

⁴³ *Evo Vam, mile sestre, drage Slovenke*, str. 3.

⁴⁴ *Gl. vse Mokronoška (Ljudmila Roblek; op. NV), Ustredni Matici šolski*, v: *Slovenka*, 1 (1897) 2, str. 9.

Tudi uredništvo samo je v *Slovenki* prepoznalo »vzbujevalko narodnega ponosa«. *Slovenka* naj nosi »žar domovinske ljubezni« in »naše ženstvo« spominja, »naj bode národno, naj bode - slovensko!«⁴⁵ V korist »take publikacije k probujenju narodne zavesti« ni dvomil niti Branko:

»Ona (Slovenka; NV) mora torej voditi za roko ljubeznive Slovenke in vestno paziti na slednji njih korak in pomoči jim, da pridejo srečno do svojega cilja, do popolne vzgoje, do ugledne prosvete, po kateri hrepeni vsako blago srce in samo po kateri ženska postane svestranski dražestna in vsega spoštovanja vredna.«⁴⁶

Dvodelni tekst »Slovenske pesnikinje« se zaključuje z upanjem: »Naj nam torej, vzbudi in vzgoji 'Slovenka' še mnogo resnih slovenskih pisateljic in pesnikinj /.../.«⁴⁷

Buditeljstvo so kombinirali z vzgojo, in sicer v dveh ozirih: na eni strani je veljalo vzgojiti bralke same, po drugi strani pa bralke nagovoriti kot vzgojiteljice slovenskih otrok, kot matere in učiteljice. S tem v zvezi je bilo treba zlasti buditi »ljubezen do mile nam materinščine«. Zgled za to je Milka v svojem tekstu *Rodoljublje in naše ženstvo*:

»Slovenska mati zavedaj se najprej ti svojega rodoljublja, ti sama navdušuj se za svoj rod; a potem uči, uči svojo deco tega krasnega jezika. Ne zabi, da dete ume le materin jezik. In v tem sladkem jeziku pevaj, prigovarjaj svojemu detetu. Glej, slovenska mati, tebi je dan najširši delokrog; polje, kjer lahko plodonosno seješ s polno zavestjo /.../. V tem krogu, v svojej obitelji storiš lahko največ za narod svoj. Dani so ti najdražji biseri - otroci. Te poučuj ti prva učiteljica, a poučuj jih v svojem jeziku, v naši slovenščini.«⁴⁸

Tako se je *Slovenka* vedno gibala med spodbudo, svetovanjem in podporo bralk. Razen s povečano in pravilno rabo slovenskega jezika naj bi dosegli narodno ozavešanje tudi s posvečanjem posebne pozornosti književnosti. Z ustanovitvijo Slovenke naj bi si »narodno ženstvo« ustvarilo »lastno literarno ognjišče«. Časopis naj bi skrbel za širitev »zanimanja za literaturo« med »ženstvom«. Kajti: »Slovenke mnoge ne ljube svoje literature, ker je ne znajo.«⁴⁹

Medtem se je razumel narodno zaveden referenčni okvir, v katerega je bila umeščena *Slovenka* kot vseskozi krščanski, ki pa je po potrebi

lahko privzel tudi antisemitske izraze. V leposlovnih tekstih se pojavljajo antisemitski stereotipi v stilu »bogati židje«, »neka bogata ruska židinja«⁵⁴ ali pač: neki »nizek žid s sklučenim hrbtom«. Šest romunskih Judov, ki so se jih »drugi« bali, opišejo kot ljudi »nelepih obrazov, debelih, pohotnih ustnic«: »/P/osebno jeden izmed njih, nek mali grbasti človek s hudobnimi, zvitimi očmi je bil znan kakor velik obrekljivec, spletkar in breznačajnej, zato se ga je malone vse balo in ogibalo.«⁵⁶ Poročilo o ruskih tečajnicah v Parizu je zabeležilo: »Mej ruskimi tečajkami je tudi precej Židinj, pa o teh ne bomo govorili, Židinje živijo za se i nikogar v svoj krožek ne puščajo; beseda bo le o tečajkah ruske narodnosti, ne pa le ruske državnosti.«⁵⁷ V rubriki »Razne vesti« je R. poročala o zaslugah dunajskega ženskega gibanja za krščansko-socialno stvar. Dunajskim kristjankam naj bi uspelo pridobiti trgovce za krščanski socializem, tako da so načrtno bojkotirale judovske trgovine. Nadalje so Dunajčanke iz svojih domov odstranile judovske časopise ter hrabro nastopile proti »sovražniku krščanstva v učiteljstvu«. Poziv bralkam *Slovenke* se je nekaj kasneje v skladu s tem glasil: »*Slovenke! Kupujte vse le pri Slovencih!*«⁵⁹ Toda, kazalo je, da zahteva prenos dunajskega vzora primerno priredbo: »Dunajske krščansko-socijalne gospodinje se ogibajo vsake židovske trdke, pa se me Slovenke ne bi mogle ogibati nemških?«⁶⁰ V nekem pozivu za

⁴⁵ Evo Vam, mile sestre, drage Slovenke, str. 3 in 2; poudarjeno v izvirniku.

⁴⁶ Branko, Čestitim »Slovenkinim« sotrudnicam v prevdarek, v: *Slovenka*, 1 (1897) 19, str. 5–8 (tu: 5 in nasl.).

⁴⁷ Proteus, Slovenske pesnikinje, v: *Slovenka*, 1 (1897) 3, str. 8 in 4, 9 (tu: 4, 9).

⁴⁸ Primorka v Istri, Še nekaj besedi »pro domo«, v: *Slovenka*, 2 (1898) 8, str. 175–177 (tu: 175).

⁴⁹ Milka, Rodoljublje in naše ženstvo, v: *Slovenka*, 1 (1897) 5, str. 6 in nasl. (tu: 7).

⁵⁰ Bil-El, Dunajsko pismo, v: *Slovenka*, 1 (1897) 4, str. 9 in nasl. in 5, 8 in nasl. (tu: 5, 9).

⁵¹ O Slovenki, v: *Slovenka*, 1 (1897) 6, str. 10.

⁵² H., Žensko dobrodelno društvo, v: *Slovenka*, 1 (1897) 3, str. 10; poudarjeno v izvirniku.

⁵³ Márica (= Marica Nadlišek), Denar in sreča, v: *Slovenka*, 1 (1897) 21, str. 4.

⁵⁴ Zofka Kveder, Študentke, v: *Slovenka*, 4 (1900) 5, str. 103. Za napotek se zahvaljujem Katji Mihurko - Poniž.

⁵⁵ Oton Župančič, Ivanič in Panijan, v: *Slovenka*, 4 (1900) 2, str. 36 in nasl. (tu: 36).

⁵⁶ Zofka Kveder, Študentke, str. 103.

⁵⁷ Bož. (= Božidar) Tvorcov. Kaluga, Ruske kurzistke v Parizu, v: *Slovenka*, 6 (1902) 8–9, str. 244–246 (tu: 245).

⁵⁸ R., Žensko gibanje na Dunaju, v: *Slovenka*, 1 (1897) 8, str. 11.

⁵⁹ *Slovenka*, 1 (1897) 8, str. 11; poudarjeno v izvirniku.

⁶⁰ Danica (= Elvira Dolinar), Narodna zavest v Slovencih, v: *Slovenka* 1 (1897) 10, str. 7 in nasl. (tu: 8).

plačilo neplačnikom naročnine na *Slovenko*, je uprava časopisa konec leta 1901 razčistila: »*Slovenka* ni kako koristolovno židovsko podjetje, a brez podpore od strani naročnic in naročnikov [...] ne more izhajati.«⁶¹

Pričakovanja in zahteve, ki so jih postavljali pred *Slovenko*, so se sčasoma množile. Teme ženske enakopravnosti so pridobivale na pomen: teksti o študiju žensk⁶² ali ženski emancipaciji⁶³ so se pojavili že leta 1897, na prelomu stoletja (1898/99) pa so v več sestavkih zagreto debatirali o »ženskem vprašanju.«⁶⁴ Med bralkami in sodelavkami *Slovenke* je bilo sorazmerno veliko učiteljic in prav učiteljice so leta 1898 ustanovile prvo poklicno-politično žensko društvo – *Društvo slovenskih učiteljic* s sedežem v Ljubljani; »prvo borbeno žensko društvo v Sloveniji«, kot so ga kasneje imenovali. Nenazadnje je morda njegov obstoj leto kasneje Danico spodbudil k domnevi, da je »žensko vprašanje« v najboljšem primeru razširjeno »v krogu nekaterih zavednih učiteljic«. »Naša prva in glavna dolžnost« naj torej bo »**probujati i te druge kroge**«,⁶⁵ je menila ter ob tej priložnosti takoj prenesla na *prvi slovenski ženski časopis* nekaj novih nalog:

»Kaj pa porečete c.g. urednica k ženskemu shodu? Vse se shaja in posvetuje, zakaj se ne bi sešlo enkrat tudi slovensko ženstvo? /.../ Nadalje nam nedostaje še pravega ženskega društva, ki naj bi branilo ženske pravice in sploh delovalo na polju ženske oslobodje. Glasilo bi mu bila, *Slovenka*. Seveda bi moralo biti to društvo tudi v ne-pretrgani zvezi z inozemskimi sličnimi društvi, kajti žensko gibanje more biti uspešno le internacionalno. A za tako društvo morda še nismo zrele. Naj nas k temu pripravlja dična naša, *Slovenka*«. ⁶⁷

Poseben poudarek je Danica odkrito namenila ustanovitvi *pravega ženskega društva*. Kajti poleg Društva slovenskih učiteljic, je bila leta 1887 v Trstu v okviru Družbe sv. Cirila in Metoda ustanovljena prva ženska sekcija, ki bi jo kasneje večkrat morali označevati kot »prvo slovensko žensko organizacijo«. ⁶⁸ Toda čeprav so v sekciji delovale izključno ženske pod vodstvom odbora, sestavljenega iz žensk, le-ta menda ni bila neodvisna. ⁶⁹ Tudi za leta 1898 v Trstu ustanovljen Zavod sv. Nikolaja se je zdelo, da ne ustreza Daničinim predstavam o »pravem ženskem društvu«. Ta socialna ustanova, ki jo je ustanovila Marija Skrinjar (1857–1931) je brezposelnim služkinjam in delavkam nudila ne le bivališče,

temveč tudi podporo, svetovanje, izobraževanje in posredovanje pri zaposlitvi. ⁷⁰

O delovanju vseh treh (ženskih) društev je *Slovenka* redno poročala. Že kmalu po Daničinem pozivu je bilo ustanovljeno tisto, kar je Danica verjetno razumela kot »pravo žensko društvo«, ter predstavljeno bralkam in bralcem *Slovenke* kot »Slovensko splošno žensko društvo«:

»Zavedno in narodno požrtvovalno ljubljansko ženstvo si hoče ustanoviti društvo, katero bode skrbelo za izobrazbo širših ženskih slojev, t.j. skušalo bo vzbuditi med ženstvom zanimanje za vse, kar je lepo, potrebno in dobro, za socialna vprašanja, za umetnost /.../, širilo bo zanimanje za ženstva tičoča se dnevna vprašanja ter tudi za poljudno znanstvo. To bode gotovo lahko doseglo s predavanji, z zdravim čitvom, s prirejanjem učnih krožkov ter s skupnimi

⁶¹ Uprava »Slovenke«, P. N. Naročnicam in naročnikom, v: *Slovenka*, 5 (1901) 11, str. 310.

⁶² Prim. Danica (=Elvira Dolinar), O ženskih študijah, v: *Slovenka*, 1 (1897) 6, str. 8 in nasl. kot tudi 7, 1 in nasl..

⁶³ Prim. Danica (= Elvira Dolinar), Ženska emancipacija, v: *Slovenka*, 1 (1897) 26, str. 6–8.

⁶⁴ Prim. Márica II (=Marica Strnad), Žensko vprašanje, v: *Slovenka*, 2 (1898) 22, str. 513–515; Márica II (= Marica Strnad), Prijateljska pisma uredništvu »Slovenke«, v: *Slovenka*, 2 (1898) 23, str. 533–536; Marija Ana (= Karla Ponikvar), Žensko vprašanje. Nekaj besedi v odgovor Márici II, v: *Slovenka*, 2 (1898) 24, str. 564–566; Feodora, Nekaj o ženskem vprašanju v odgovor Márici II, v: *Slovenka*, 2 (1898) 24, str. 566–567; Danica, Žensko vprašanje, v: *Slovenka*, 2 (1898) 25, str. 578–581; Márica II (= Marica Strnad), Prijateljska pisma uredništvu »Slovenke«, v: *Slovenka*, 2 (1898) 26, str. 603–607; Márica (= Marica Nadlišek), O ženskem vprašanji, v: *Slovenka*, 3 (1899) 2, str. 37–39; Z. (= Zofka Kveder), O ženskem vprašanji, v: *Slovenka*, 3 (1899) 3, str. 64–68; Ivanka A. (= Ivanka Anžič), Žensko vprašanje, v: *Slovenka*, 3 (1899) 5, str. 110–113; Ivanka A. (= Ivanka Anžič), Žensko vprašanje, v: *Slovenka*, 3 (1899) 8, str. 182–185.

⁶⁵ Alojzija ŠTEBI, Aktivnost slovenske žene, v: *Slovenska žena*, Ljubljana 1926, str. 161–185 (tu: 165).

⁶⁶ Danica (= Elvira Dolinar), Prijateljska pisma uredništvu »Slovenke«, v: *Slovenka*, 3 (1899) 1, str. 8–12 (tu: 11 in 12); poudarila NV.

⁶⁷ Danica, Prijateljska pisma, str. 12.

⁶⁸ ŠTEBI, Aktivnost, str. 165; MUSER, Socialisti in komunisti, str. 192; Mateja KUŠEJ, Prve učiteljice, str. 38; Barbara ŠATEJ, Slovenska žena 1900–1918, v: *Kronika*, 47 (1999) 1–2, str. 89–114 (tu: 94). Nataša BUDNA KODRIČ, Žensko gibanje na Slovenskem do druge svetovne vojne, v: Nataša BUDNA KODRIČ, Aleksandra SERŠE... (urednice), *Splošno žensko društvo 1901–1945. Od dobrih deklet do feministk*, Ljubljana 2003, str. 16–26 (tu: 24).

⁶⁹ ŠTEBI, Aktivnost, str. 165; KUŠEJ, Prve učiteljice, str. 38; ŠATEJ, Slovenska žena, str. 94.

⁷⁰ Maša GROMOVA, Marija Skrinjarjeva, v: *Ženski svet*, 3 (1925) 5, str. 145–47; ŠTEBI, Aktivnost, str. 168 in nasl.; KUŠEJ, Prve učiteljice, str. 39.

izleti. To je program, katerega ni možno dovolj pohvaliti in odobravati. Tacega društva nam je bilo že davno treba. /.../

„Slovensko splošno žensko društvo“ pa bode vzbudilo v vseh ženskih slojih **narodno zavest**, veselje do čitanja, skrbelo bo za revne deklice ter sploh zboljšalo kolikor možno v vsakem oziru razmere slovenskega ženstva in naroda sploh.⁷¹

Tudi v naslednjih številkah je *Slovenka* poročala o razvoju Slovenskega splošnega ženskega društva, natisnila društveni statut in obveščala o otvoritvenem predavanju Zofke Kveder. Za uradno društveno glasilo »prvega slovenskega feminističnega društva«, ⁷² ki je bilo do prve svetovne vojne tudi član Zveze avstrijskih ženskih društev, ⁷³ pa »prvega slovenskega ženskega časopisa« vseeno niso razglasili. Šele nekaj let kasneje je občni zbor Slovenskega splošnega ženskega društva za svoje glasilo izbral drug ženski časopis – *Jugoslavensko Ženo* Zofke Kveder.⁷⁴

Tema nujne organizacije žensk je *Slovenko* vseeno spremljala še naprej. Temu so se pridružile še druge tedanje dileme kot denimo zaposlovanje in izobraževanje žensk, problem prostitucije ali protialkoholni boj. Spremljali so razvoj »ženskega gibanja v drugih deželah«⁷⁵ pa tudi poročanje slovenskega tiska o ženskem gibanju na Slovenskem. ⁷⁶ *Slovenka* hoče postati »javna tribuna« – kot se je glasil odgovarjajoč poziv –, na kateri bi debatirali o vseh temah ženskega vprašanja.⁷⁷

Pa ne samo to – v naslednjih letnikih so od *prvega slovenskega ženskega časopisa* med drugim pričakovali, da bo ženske množično pridobil za nošnjo slovenske narodne noše, da se bo angažiral pri ustanovitvi literarnega kluba ali da bo z donacijami/pozivi omogočil postavitev dostojnega spomenika Francetu Prešernu.

Stalno rastočemu spektru nalog v nasprotju je bilo nizko število naročnikov. Tožbe uredništva in uprave *Slovenke* zaradi nezadostne finančne podpore se vseh šest let obstoja časopisa niso prekinile. Vedno znova so pozivali k naročilu in širjenju »našega edinega in prvega ženskega lista«, ⁷⁸ od časa do časa zgolj zato, da bi zagotovili goli obstoj *Slovenke*, občasno s sklicevanjem na narodno zavest ali moralno dolžnost. Februarja 1899 se je uprava lista odločila, da omogoči streznjujoč pogled »za kulise«.⁷⁹

»Koliko nas je Slovencev? - Čez 1,200.000! In med temi 1,200.000, koliko nas je ženskih? - Gotovo čez 700.000! In med temi sedem sto tisoči, kaj mislite, koliko je /.../ res narodnih, zavednih, pametnih Slovenk?! No, na to odgovorim prav hitro, samo prej še nekaj števil, suhih, pustih a za probujo našega ženstva jako imenitnih števil.

Gotovo bo vsako našo naročnico zanimalo, koliko naročnic ima naš list in kje. Evo toraj:

Vseh naročnikov našega edinega ženskega lista je - čudite se! - samo 508!

Reči moram, da slovenskemu ženstvu to številce ni baš v čast. Moj Bog 508 med vso ogromno maso našega ženstva! In da bi vsaj teh 508 bile same ženske! /.../

Povedano bodi, da je izmed teh 508 naročnikov, možkih 140, društev 61, ženskih torej samo 307 (!)

V Ljubljani /.../ imamo inclusive vsa društva 44 naročnikov, a v Trstu 65! Mislim da tem številkam ni treba komentara...«⁸⁰

Tudi ob tej priložnosti so spomnili, da je »dolžnost, moralna dolžnost vsake zavedne Slovenke,« da »podpira našo žensko literaturo«.⁸¹

Intervencija uprave lista je, kot kaže, imela sicer le omejen učinek – komaj dve leti zatem so bile težave podobne. V začetku leta 1902 se je o položaju *Slovenke* izrekla neka bralka, sicer učiteljica. Tudi ona se je sklicevala na »zavest o dolžnosti«:

⁷¹ Mila DOBOVA (= Minka Govekar), *Slovensko splošno žensko društvo*, v: *Slovenka*, 5 (1901) 4, str. 90–92 (tu: 90 in 92); poudarjeno v izvirniku.

⁷² BUDNA KODRIČ, *Žensko gibanje*, str. 24.

⁷³ Prim. Minka GOVEKARJEVA, *Petindvajsetletnica ženskega dela*, v: *Slovenska žena*, Ljubljana 1926, str. 186–197 (tu: 189).

⁷⁴ Zofka KVEDER - DEMETROVIĆ, *Sestre!*, v: *Jugoslavenska Žena*, 3 (1919) 3, b. s.

Jugoslavensko Ženo je od leta 1917 v Zagrebu izdajala Zofka Kveder sprva pod naslovom *Ženski Svijet*. Konec leta 1918 se je časopis preimenoval, leta 1920 pa je nehal izhajati.

⁷⁵ Uredništvo »*Slovenke*«, *Pro domo*, v: *Slovenka*, 4 (1900) 1, str. 24.

⁷⁶ Prim. obrez navedbe avtorja. A., *Ženski pokret na Slovenskem*, v: *Slovenka*, 4 (1900) 2, str. 45.

⁷⁷ Franjo Klemenčič, *Predlogi v rešitev ženskega vprašanja*, v: *Slovenka*, 5 (1901) 4, str. 96–101 (tu: 101).

⁷⁸ Uredništvo, *Vabilo na naročbo*, v: *Slovenka*, 1 (1897) 26, str. 2.

⁷⁹ »Z.«, *upravnica »Slovenke«* (= Zofka Kveder), *Izza kulis našega upravnništva*, v: *Slovenka*, 3 (1899) 4, str. 94–96.

⁸⁰ »Z.«, *Izza kulis*, str. 94 in nasl.; poudarjeno v izvirniku.

⁸¹ »Z.«, *Izza kulis*, str. 95; poudarjeno v izvirniku.

»Dolžnost vsake zavedne Slovenke pa vkljub nedostatkom 'Slovenke' je vsekako, da si jo naroči in da jo tudi čita, ter da z vsem svojim vplivom dela na to, da isto store tudi njene kolegine, prijateljice in znanke. Priporočati 'Slovenko' samo v čitanje ter jo v ta namen izposojevati pa ni prav. Na ta način bi moral list vsled premalega števila naročnikov propasti. /.../

*Na 'Slovenko' bi se v prvi vrsti morale naročiti vse učiteljice, kajti mej njimi je relativno največ izobrazbe; one bi morale imeti torej največ zmisla za načela, ki jih zastopa 'Slovenka'. Pa ne samo naročnica, 'Slovenke' naj bi bila vsaka slovenska učiteljica, marveč tudi vneta agitatorica.*⁸²

Na vse to je uredništvo zagotovilo, »da hočemo vse, kar je v naši moči, storiti v prospeh lista.«⁸³

V drugi polovici leta 1902 je *Slovenka* prvič od svoje ustanovitve izšla v dveh dvojnih številkah, ki sta, kot se zdi, gledano za nazaj, napovedovali bližajoč se konec. Vendarle je prišlo do ukinitve prvega slovenskega ženskega časopisa nenapovedano z zadnjo izdajo, dvojno številko 11 in 12, letnika 1902.

Genealogija, genealogije

Slovenka, prvi slovenski ženski časopis nika kor ni ostal zadnji slovenski ženski časopis s tem imenom. Tržaški *Slovenki* je leta 1919 v Ljubljani sledil ženski časopis⁸⁴ z istim imenom, podnaslovom ter urednico – namreč z drugo urednico prve *Slovenke* Ivanka Klemenčič. Gotovo je tudi zaradi tega Zofka Kveder govorila o »ponovnem vstajenju«⁸⁵ *Slovenke*. Vsekakor se je »naša stara«, »napredna«, priznam da »naivna«, *Slovenka*, z »za tedanji čas zelo liberalnimi in modernimi nazori«⁸⁶ po »dolgih letih spanja« zdaj ponovno prebudila v klerikalnem okolju! Zofka Kveder je očitala, da novo *Slovenko* za ženske pišejo pretežno moški katoliški pisatelji in novinarji in da v prvo številko niti urednica ni prispevala nobene ga teksta. Eni izmed maloštevilnih avtoric je Zofka Kveder, ki je tedaj v Zagrebu izdajala ženski časopis *Jugoslavenska Žena*, zamerila, pretirano poudarjanje slovenstva: »Osemkrat ponovi (Cilka Krekova; op. NV) besedo Slovenka(e), toda komajda in tako mimogrede je samo enkrat edinkrat omenila jugoslavenstvo.«⁸⁷ Kljub temu pa je Zofka Kveder priznala:

»...da je prva številka nove sedanje klerikalne 'Slovenke' dobro in spretno urejena. /.../ Jaz torej

/.../ iskreno povem, da je prva številka 'Slovenke' dobra. /.../ 'Slovenka' citira neke stvari iz 'Jugoslavenske Žene'. To bom tudi jaz pogosteje počela iz 'Slovenke'. Zakaj bi molčali drug o drugem?»⁸⁸

Na te pripombe Zofke Kveder se je s popravkom odzvala *Slovenka* v naslednji številki: očitek, da so v prvi številki *Slovenke* objavile svoje tekste le tri ženske, je zavrnila z razlago, da so bile avtorice več nepodpisanih besedil ženske. »Našim jugoslavenskim sestram«⁸⁹ pa je v nadaljevanju zagotovila, »da je vsaka dobra Slovenka ob enem tudi dobra Jugoslavenska«, kar se razume samo po sebi »in drugače biti ne more, ker med Slovenci separatizma, kakor je ponekod razvit med Srbi in Hrvati, ne poznamo.« Na koncu se je neznana avtorica (neznani avtor) branil tudi pred domnevo, da se »v naših katoliških vrstah« ne borijo za napredek:

»Mi zahtevamo za ženstvo politične pravice, zahtevamo enakopravnost v državljanskem, družinskem in zasebnem pravu, zahtevamo popolno svobodo in omogočenje ženske izobrazbe in udejstvovanje na vseh poljih človeškega dela in znanja, v kolikor ne nasprotuje ženskim dušnim in telesnim svojstvom. Politično stojimo na stališču najpopolnejšega demokratizma. Ali je to nazadnjaštvo? Z mirno vestjo rečemo tudi mi: V naših vrstah se borimo za napredek.«⁹⁰

Je bilo klerikalno okolje dejansko krivo za »bolj blago«⁹¹ uredniško politiko nove *Slovenke* od njene istoimenske predhodnice? In ali je bila blagost usodna zanj, čeprav so tržaški *Slovenki* v preteklih letih očitali pretirano radikalnost? Po samo petih številkah v prvem letu izhajanja, je bila *Slovenka* zaradi prenizkega števila naročnikov ukinjena.

⁸² Uredništvo, *Pro domo*, v: *Slovenka*, 6 (1902) 1, str. 29 in nasl. (tu: 29).

⁸³ Uredništvo, *Pro domo*, v: *Slovenka*, 6 (1902) 1, str. 29 in nasl. (tu: 30).

⁸⁴ *Slovenka*. Glasilo slovenskega ženstva, (Ljubljana) 1919.

⁸⁵ Prim. Zofka KVEDER - DEMETROVIČ, »Slovenka«, v: *Jugoslavenska Žena*, 3 (1919) 4, str. 161 in nasl. (tu: 161).

⁸⁶ Glej: KVEDER - DEMETROVIČ, »Slovenka«, str. 161 in nasl.

⁸⁷ KVEDER - DEMETROVIČ, »Slovenka«, str. 162. Prispevek, ki ga je kritizirala Zofka Kveder: Cilka KREKOVA, *Sestre!*, v: *Slovenka*, 1 (1919) 1, str. 1.

⁸⁸ KVEDER - DEMETROVIČ, »Slovenka«, str. 162.

⁸⁹ »Jugoslavenska Žena« o »Slovenki«, v: *Slovenka*, 1 (1919) 5–6, str. 118 in nasl. (tu: 118).

⁹⁰ Glej: »Jugoslavenska Žena« o »Slovenki«, str. 119.

⁹¹ ŠTULAR SOTOŠEK, *Žensko časopisje*, str. 21.

Toda že konec leta 1922 je bila v Gorici ustanovljena še ena *Slovenka*.⁹² V četrti številki so objavili pesmi *Domorodkinji* Ivana Trinka Zamejskega (1863–1954) opremili z naslednjo opombo:

»Priobčujemo to pesem Ivana Trinka Zamejskega, ki obhaja letos 60=letnico svojega rojstva. Bil je sotrudnik bivše tržaške 'Slovenke' /.../ Na novo porojena Slovenka mu v imenu vseh primorskih Slovenk iskreno častita!«⁹³

Tudi tretjo *Slovenko* so, to pot kar ustvarjalke časopisa same, naredile za »reinkarnacijo prvega slovenskega ženskega časopisa«. Vseeno tudi njej, vsaj pod tem imenom, ni bilo usojeno dolgo življenje. Eno leto po izidu prve številke je uredništvo objavilo združitev slovenskih ženskih listov Furlanije-Juljske krajine v skupen, že obstoječ ženski časopis *Ženski svet*⁹⁴ – *Slovenka* se je zlila z *Ženskim svetom*.

Do izida naslednje *Slovenke* sta morali miniti dve desetletji. Četrto *Slovenko* so izdali v odporišnem gibanju leta 1943 nosila pa je podnaslov Glasilo svobodnih slovenskih žena. Njena vsebina je bila pretežno literarna. Koliko števil je izšlo in v katerem obdobju so izhajale, ostaja nepojasnjeno.⁹⁵ Leta 1944 je izšla zaenkrat zadnja *Slovenka*, ki pa so jo kot Glasilo slovenske protifašističke zveze za Primorsko tiskali do leta 1945.⁹⁶

Razen navedene dopolnilne razlage v goriški *Slovenki*, ki se je nanašala na sodelovanje Ivana Trinka Zamejskega pri tržaški *Slovenki*, se, po doslej ugotovljenem, nobena od naštetih *Slovenk* ni nikoli programsko, vsebinsko, formalno ali zgodovinsko navezovala na tržaško *Slovenko*; nobena ni opozarjala na enakost imen konkretnega časopisa in tržaške *Slovenke* – prvega slovenskega ženskega časopisa pa tudi njenih kasnejših predhodnic. Nobena ni omenila obstoja tržaške *Slovenke*. Mit, ki je obdajal prvi slovenski ženski časopis, se zdi tako močan, potencialna primerjava pa tako grozeča, da so ime *Slovenka* sicer večkrat citirali, obstoj prvega slovenskega ženskega časopisa pa so v drugih *Slovenkah* zamolčevali. Istoimenski časopisni projekti naslednic so iz *Slovenke*, »prvega slovenskega ženskega časopisa« naredili tudi »prvi slovenski ženski časopis« po imenu *Slovenka*.

Torej genealogija *Slovenke*? Ali vendarle genealogija ženskega časopisja na Slovenskem? Leta 1997 – ravno pravi čas ob mednarodnem dnevu

žena, so ob stoti obletnici izdaje prvega slovenskega ženskega časopisa v prostorih NUK-a odprli razstavo, ki naj bi nudila pregled »Ženskega časopisja na Slovenskem 1897–1997«. »Osrednje mesto /je/ seveda /pripadlo/ prvemu in najmenitnejšemu ženskemu časopisu – *Slovenki*«. ⁹⁷ S tem *Slovenka* ni dosegla le ponovne potrditve kot prvi slovenski ženski časopis, temveč je bila postavljena na začetek stoletne genealogije slovenskega ženskega časopisja.

Prevod: Aleksander Žižek

Zusammenfassung

»SLOVENKA«.

Reden von der »Ersten slowenischen Frauenzeitschrift«.

Frauenbewegungen, Frauenbewegungsgeschichten und Frauenbewegungshistoriographien erzählen bevorzugt von der »Ersten Frau, die...«, der »Ersten Frauenzeitschrift, die...«, dem »Ersten Frauenverein, der...«. Am Beispiel »Slovenka« (»Slowenin«), die zwischen 1897 und 1902 in Triest herauskam, werden Reden von der »Ersten slowenischen Frauenzeitschrift« auf ihre Bedeutungen und ihre Implikationen hin untersucht.

Reden von »Slovenka« als der »Ersten slowenischen Frauenzeitschrift« eröffneten zwar Räume, welche weitere Motive wie jene von der »Ersten slowenischen Redakteurin«, der »Ersten slowenischen Feministin«, der »Ersten slowenischen Schriftstellerin« oder der »Ersten slowenischen Berufsjournalistin« ermöglichten; sie ließen jedoch keinen Platz, um von einer »Zweiten slowenischen Frauenzeitschrift« zu sprechen. Die »Erste slowenische Frauenzeitschrift« blieb unvergessen, unvergleichlich, einzigartig – und ohne Nachfolge: von einer »Zweiten slowenischen Frauenzeitschrift« sollte nicht die Rede sein.

⁹² *Slovenka*, (Gorica) 1922–1923.

⁹³ Zamejski (= Ivan Trinka Zamejski), *Domorodkinji*, v: *Slovenka*, 1 (1923) 4, str. 40.

⁹⁴ Prim.: *Slovenka*, v: *Slovenka*, 1 (1923) 11–12, str. 166. »Ženski svet« je do leta 1928 izhajal v Trstu. Potem ko so prepovedali njegovo izhajanje v Italiji, se je uredništvo preselilo v Ljubljano, kjer je izhajal do leta 1941.

⁹⁵ *Slovenka*. Glasilo svobodnih slovenskih žena, 1943. Rokopisni oddenek NUK hrani le del celotnega fonda tega časopisa.

⁹⁶ *Slovenka*. Glasilo slovenske protifašističke zveze za Primorsko, 1944–1945. Za oba v ilegali izdajana časopisa se kraja izhajanja ne da dognati. Vsako število so razmnožili v večih tiskanih in kopiranih izdajah.

⁹⁷ ŠTULAR SOTOŠEK, *Žensko časopisje na Slovenskem*, str. 7.

Indessen war die Triestiner »Slovenka« keineswegs die einzige slowenische Frauenzeitschrift dieses Namens. Insgesamt vier gleichnamige Zeitschriftenprojekte bis 1944/45 sollten aus »Slovenka«, der »Ersten slowenischen Frauenzeitschrift« auch die »Erste slowenische Frauenzeitschriften namens 'Slovenka'« machen. Doch kaum eine der nachfolgenden »Slovenke« nahm - soweit feststellbar - je programmatisch, inhaltlich, formal oder historisch auf die Triestiner »Slovenka« Bezug; kaum eine verwies auf die Namensgleichheit zwischen der jeweiligen

Zeitschrift und der »Ersten slowenischen Frauenzeitschrift« oder auch späteren »Slovenka«-Vorgängerinnen; und kaum eine erwähnte die Existenz der Triestiner »Slovenka«. Der Mythos, der die »Erste slowenische Frauenzeitschrift« umgab, scheint derart mächtig, der potenzielle Vergleich derart bedrohlich geworden zu sein, dass der Name »Slovenka« zwar wiederholt zitiert, die Existenz der »Ersten slowenischen Frauenzeitschrift« in weiteren »Slovenka«-Frauenzeitschriften aber verschwiegen wurde.